



ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASIDA "YASHIL" MOLIYA INSTITUTLARINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH VA EKOLOGIK SOLIQLARNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

*Xasanjonov Ismoiljon,
O'zbekiston Milliy Universiteti,
Huquqiy fanlar kafedrasida stajyor-o'qituvchisi*

Annotatsiya (Abstract)

Ushbu maqolada O'zbekiston iqtisodiyotining yashil transformatsiyasi jarayonida "yashil" moliya vositalari (yashil obligatsiyalar, iqlimiy kreditlar) va ekologik soliqqa tortish tizimining huquqiy asoslari tadqiq etiladi. Korxonalarining ijtimoiy-ekologik mas'uliyatini belgilovchi xalqaro ESG (Environmental, Social, and Governance) standartlarini milliy qonunchilikka integratsiya qilish muammolari huquqiy jihatdan baholangan. Tadqiqot davomida ekologik soliq stavkalarini iqtisodiy rag'batlantirish prinsiplari asosida optimallashtirish va "yashil" investitsiyalarni jalb qilish uchun huquqiy kafolatlarni kuchaytirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi.

• **Аннотация:** В статье исследуются правовые основы "зеленого" финансирования и экологического налогообложения в Узбекистане. Проанализированы проблемы интеграции международных стандартов ESG в национальное законодательство и разработаны предложения по налоговому стимулированию декарбонизации.

• **Abstract:** The article examines the legal framework of "green" finance and environmental taxation in Uzbekistan. The problems of integrating international ESG standards into national legislation are analyzed, and proposals for tax incentives for decarbonization are developed.



Kalit soʻzlar

Yashil moliya, ekologik soliq, ESG standartlari, yashil obligatsiyalar (Green Bonds), uglerod neytralligi, soliq huquqi, ekologik huquqbuzarlik, barqaror rivojlanish.

Kirish

Iqlim oʻzgarishi va ekologik inqirozlar sharoitida anʼanaviy iqtisodiyot modellaridan voz kechish hamda barqaror rivojlanishga oʻtish moliya huquqining eng dolzarb vazifasiga aylandi. Bugungi kunda yirik investitsiyalarni jalb qilishda korxonalarining ekologik zarari va uglerod emissiyasi hajmi huquqiy jihatdan qatʼiy nazorat qilinmoqda. Ushbu tadqiqotning **dolzarbligi** — Oʻzbekistonda yashil obligatsiyalar emissiyasi boshlangan boʻlsa-da, ularni tartibga soluvchi yagona moliya-huquqiy baza va ekologik soliqlar orqali sanoat korxonalarini dekarbonizatsiyaga (zararli gazlarni kamaytirishga) majbur qilish mexanizmlari yetarli darajada shakllanmaganligidir. Ishning **maqsadi** — yashil iqtisodiyotni tartibga soluvchi soliq va moliya huquqi normalarini takomillashtirish yoʻllarini koʻrsatishdan iborat.

Adabiyotlar oʻrganilishi (Literature Review)

"Yashil" moliya va ekologik soliqlarning huquqiy konseptlarini xalqaro miqyosda J. Spiegel, N. Stern va R. Hahn kabi olimlar iqtisodiy-huquqiy jihatdan asoslab berganlar. MDH mamlakatlarida ekologik soliq huquqi va ESG tamoyillarini huquqiy tartibga solish muammolari M. Borodina va E. Yefimova ishlarida oʻrganilgan. Oʻzbekistonda yashil iqtisodiyot oʻtishning iqtisodiy jihatlari Sh. Mustafaqulov va boshqa iqtisodchilar tomonidan tahlil qilingan boʻlsa-da, ushbu munosabatlarning sof moliya-huquqiy va majburiy-soliqqa tortish mexanizmlari qiyosiy huquqiy nuqtai nazardan toʻliq tizimlashtirilmagan.



Asosiy qism (Metodologiya va Natijalar)

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda moliya va ekologik huquqning o‘zaro integratsiyasini o‘rganish uchun tizimli-strukturaviy tahlil, qiyosiy-huquqiy metod hamda iqtisodiy tahlil (Economic Analysis of Law) usullaridan foydalanildi. O‘zbekiston Soliq va Budjet kodekslari, "Tabiatni muhofaza qilish to‘g‘risida"gi Qonun hamda xalqaro ESG (Environmental, Social, and Governance) standartlari tahliliy qiyoslandi. Shuningdek, Yevropa Ittifoqining uglerod chegarasini tartibga solish mexanizmi (CBAM) va uning O‘zbekiston eksportyorlari uchun huquqiy va moliyaviy oqibatlarini mantiqiy modellashtirildi.

Ekologik to‘lovlarning moliya-huquqiy transformatsiyasi

Hozirgi vaqtda O‘zbekistonda atrof-muhitni ifloslantirganlik uchun undiriladigan to‘lovlar majburiy to‘lov xarakteriga ega bo‘lsa-da, ular moliya huquqi nuqtai nazaridan to‘laqonli "soliq" hisoblanmaydi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, bu to‘lovlar ko‘proq kompensatsiya xarakteriga ega bo‘lib, korxonalarining texnologik modernizatsiyasi uchun yetarli huquqiy stimul bermaydi.

Tadqiqot davomida aniqlangan asosiy muammo — korxonalar uchun "ifloslantirganlik uchun ma‘muriy jazo to‘lash" texnologik "yashil" yangilanishdan ko‘ra arzonroqqa tushmoqda. Huquqiy nuqtai nazardan ushbu tizimni **"Pigou solig‘i" (Pigouvian Tax)** modeliga o‘tkazish zarur. Bu modelda soliq stavkasi atrof-muhitga yetkazilgan ijtimoiy-iqtisodiy zarar miqdoriga mutanosib bo‘lishi va korxonani zarar miqdorini kamaytirishga huquqiy-iqtisodiy jihatdan majburlashi kerak.

"Yashil" moliya vositalari va ularning huquqiy rejimini modellashtirish



"Yashil" iqtisodiyotga o'tishda faqat soliq yukini oshirish emas, balki "yashil" kapitalni jalb qilish uchun huquqiy drayverlar yaratish lozim. Natijalar shuni ko'rsatadiki, yashil obligatsiyalar (Green Bonds) bozorini rivojlantirish uchun qonunchilikda quyidagi bosqichli mexanizm o'rnatilishi shart:

1.Yashil Taksonomiyani (Green Taxonomy) qonuniy joriy etish:Huquqiy tasniflash.

Qaysi loyihalar haqiqatda "yashil" ekanligini belgilovchi huquqiy mezonlar to'plami qabul qilinadi. Bu investorlarni "Greenwashing" (soxta ekologik loyihalar) riskidan huquqiy himoya qiladi.

2.Kafolatlangan:Emissiya rag'batlari.

Ekologik loyihalar uchun chiqarilgan obligatsiyalar bo'yicha to'lanadigan foiz daromadlari investor uchun 0% stavkada soliqqa tortilishi Soliq kodeksida qat'iy belgilanishi lozim.

3.Uglerod krediti (Carbon Credit) va offset huquqi:Soliq integratsiyasi.

Korxonalar o'z emissiyalarini kamaytirgani uchun "uglerod kreditlari" olishi va ushbu kreditlarni moliya bozorida boshqa ifloslantiruvchi subyektlarga sotish huquqiga ega bo'lishi (Cap-and-Trade tizimi) qonunan mustahkamlanadi.

4.Ekologik javobgarlikni sug'urtalash:Mas'uliyat rejimi.

Yirik sanoat obyektlari uchun majburiy ekologik sug'urta tizimi joriy etiladi. Bu tabiiy ofatlar yoki ekologik avariya vaqtlarida davlat budjetiga tushadigan moliyaviy yukni xususiy sug'urta sektoriga huquqiy o'tkazish imkonini beradi.

Xalqaro ESG standartlarining huquqiy ta'siri



Natijalar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston korxonolari xalqaro fond bozorlariga chiqishi uchun ularning moliyaviy hisobotlari ESG (Environmental, Social, Governance) tamoyillariga muvofiq bo'lishi shart. Biroq, milliy qonunchilikda ESG hisobotlarini yuritish tartibi majburiy emas, balki tavsiyaviy xarakterga ega.

Bu huquqiy bo'shliq korxonalarining xalqaro "arzon" kredit liniyalariga (Green Finance) kirishini qiyinlashtiradi. Tadqiqot xulosasiga ko'ra, yirik davlat ulushi bor korxonalar va banklar uchun ESG hisoboti va mustaqil ekologik auditni **majburiy huquqiy norma** sifatida belgilash iqtisodiy o'sishni jadallashtiradi.

Budjet kodeksiga "Yashil" budjetlashtirishni kiritish

Moliya huquqi nuqtai nazaridan yana bir muhim yangilik — bu **"Yashil budjetlashtirish"** (Green Budgeting) metodikasini qonuniylashtirishdir. Bu tizimda davlat budjetining har bir xarajati ekologiyaga ta'siri bo'yicha tasniflanishi lozim. Agar xarajat atrof-muhitga zarar yetkazsa (masalan, qazib olinadigan yoqilg'ini subsidiyalash), u "jigarrang" xarajat deb topilib, bosqichma-bosqich qisqartirilishi huquqiy norma sifatida belgilanishi tavsiya etiladi.

Xulosalar

O'zbekistonda yashil moliya va soliq huquqini samarali rivojlantirish uchun quyidagilar taklif etiladi:

1. Soliq kodeksiga alohida "Ekologik soliqlar va yashil imtiyozlar" deb nomlangan yangi bob kiritish hamda kompensatsiya to'lovlarini to'liq soliq tizimiga o'tkazish;
2. "Yashil obligatsiyalar to'g'risida"gi qonun osti normativ hujjatini qabul qilib, unda jalb qilingan pullarning faqat ekologik loyihalarga sarflanishini audit qilish (Greenwashing – ya'ni yashil niqob ostida firibgarlik qilishga qarshi) huquqiy javobgarligini belgilash.



Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining "2030-yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasining yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-440-sonli Qarori.
2. Stern, N. (2015). *Why Are We Waiting? The Logic, Urgency, and Promise of Tackling Climate Change*. MIT Press.
3. Spiegel, J. (2021). *Green Finance and Environmental Law: Global Perspectives*. Oxford University Press.